

ТРИСТАН О.І.,

*магістерка спеціальності «Журналістика»
Національного університету «Запорізька політехніка»;*

СКУРТУЛ Г.С.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

**СИНТЕЗ ВЕРБАЛЬНИХ І НЕВЕРБАЛЬНИХ ВИРАЖАЛЬНИХ
ЗАСОБІВ У РАДІОФІЛЬМАХ (НА ПРИКЛАДІ ХУДОЖНЬО-
ДОКУМЕНТАЛЬНОГО СЕРІАЛУ «СВІТОЧІ ЕПОХИ» НА РАДІО
КУЛЬТУРА)**

Сучасний світ важко уявити без радіо, тому радіостанції намагаються розвиватися і створювати новий контент для того, щоби бути в тренді. Незважаючи на те що радіо має багато конкурентів у медіасвіті, воно й досі залишається популярним серед аудиторії. З розвитком нових технологій та вдосконаленням мережі Інтернет радіомовники зазнали змін. Програмна сітка українських радіостанцій багатожанрова, тому кожен

може знайти для себе програму й без перешкод може прослухати на онлайн-платформі радіостанції. Для радіо головне – задокументувати дійсність у реальних формах її звукового існування. Зокрема, документальні записи використовуються і під час створення радіофільмів. Радіофільм має довгу історію становлення, але й сьогодні залишається актуальним жанром на радіо. Популяризація аудіофільмів призводить до зростання цільової аудиторії і збільшує попит на авторські радіопроєкти.

Жанровим ознакам радіофільму присвячено праці таких науковців, як В. Коробко, В. Лизанчука, М. Недопитанського. Особливості документалістики на радіо досліджували О. Галич, Н. Колощук, Н. Кушнарєнко. Незважаючи на те, що було проведено багато досліджень присвячених історії становленню радіофільму як художньо-публіцистичного жанру радіожурналістики, невивченими залишаються його вербальні й невербальні виражальні засоби, що й зумовлює актуальність наукової розвідки.

Вербальні та невербальні засоби є важливими елементами радіокомунікації, оскільки вони допомагають створювати цілісний образ і передавати інформацію слухачам. Текст – це лише одна складова радіопрограми. Не менш важливу роль відіграють музика та інші звукові ефекти. Неправильно підібрана музика може зіпсувати враження від тексту, а недоречні шуми відвертають увагу слухачів.

Вербальні засоби допомагають передати інформацію, а невербальні (інтонація, тембр голосу, паузи) – емоції, почуття, ставлення мовця до того, про що він говорить. Взаємодія вербальних та невербальних засобів допомагає мовцеві створювати цілісну картину дійсності й контактувати з аудиторією більш ефективно.

Одні й ті ж слова в різному звуковому оформленні звучать неоднаково. Наприклад, текст із сумним музичним підкладом буде звучати більш трагічно, ніж із веселим. Шуми також можуть створювати атмосферу. Наприклад, шуми міста дають відчуття міської метушні, а шуми природи – відчуття спокою, релаксу. Журналіст має продумати всі звукові елементи програми й так організувати взаємодію виражальних засобів, щоб вони повністю працювали на задум.

Радіофільми циклу «Світочі епохи» на Радіо Культура сприяють популяризації української культури й історії, допомагають новому поколінню українців дізнатися про видатних українських діячів, які вплинули на розвиток української культури та державотворення. Серіал «Світочі епохи» – це художньо-документальні розповіді, герої яких – визначні особистості кінця XVIII століття до початку XXI століття. Вербальним засобом у радіодокументальному серіалі «Що є свобода?

Діалог із Григорієм Сковородою» [5], [6] є озвучення української літературної мови, якою філософ писав твори. Головну роль у фільмі грає Сергій Жадан; оповідачка-коментатор – Ада Роговцева, яка розповідає факти з біографії відомої постаті. Удвох вони доповнюють одне одного, факти, про які говорить Ада, підтверджує висловами Сковороди Сергій Жадан.

Нарація про постать філософа супроводжується фрагментами з різних його текстів – деякі з них, Сергій Жадан читає в оригіналі – книжною українською мовою. У своїх творах Григорій Сковорода часто використовував діалектизми. Наприклад, у першій частині фільму, ми чуємо фрагмент із пісні: «Не пойду в город багатий, я буду на полях жить. Буду вік мой коротати, гді тихо время біжить. О дуброва, о зелена. О мати моя, родна. Тебі жизнь веселенна, тебі покой, тишина» [5]. Слова: «гді», «дуброва», «родна», «тебі» та інші є характерними для українських діалектів.

Музичний супровід ідеально доповнює текст автора. У радіофільмі використовується музика для створення атмосфери, настрою та емоційного впливу. Наприклад, у вступі звучить сумна музика, яка створює акустику печалі та смутку. Далі чуємо більш спокійну мелодію, яка викликає умиротворення. Також звуки природи використані для того, щоб створити відчуття, що слухач перебуває десь у лісі. Це допомагає аудиторії краще зрозуміти ідеї філософа, які по'язані з природою (макрокосмом).

Акторська гра є важливим елементом радіофільму. Вона необхідна, щоб створювати реалістичні й переконливі персонажі, які допомагають слухачам зрозуміти історію та ідею, що закладає сценарист. Варто виокремити акторську гру Сергія Жадана, перед яким стояло складне завдання – зіграти українського філософа, видатного мислителя. Актор використовує такі невербальні засоби, як: голос і інтонацію. Голос є м'яким і мелодійним, але водночас у ньому є сила і впевненість; інтонацію, щоби передати різні емоції. Наприклад, коли він говорить про свободу, його голос стає більш радісним і захопленим. Коли ж про страждання людей – більш сумним і співчутливим; зокрема, коли намагається пояснити складні ідеї, він говорить повільно і вдумливо; коли розповідає історії – швидше й більш жваво.

Вдале поєднання вербальних і невербальних засобів для створення звукового образу видатного діяча знаходимо й у радіофільмі «І правду, й боротьбу благословити» [3]. Аудіофільм створений на основі віршів Олени Пчілки й починається фрагментом одного з них: «І горячая кров поборолa б холодний сей мрамур. І камінні сі руки, простягнені марно у безвість. Знов обняли б тее тільки златисте, ніжне, мов квітка...» [3]. З перших

секунд лунає сумна мелодія, яка занурює слухача в атмосферу трагічності та занепокоєння. Вона наче доповнює фрагмент віршу, стає його звуковим продовженням.

Фільм побудований на діалогах. У двох частинах слухач чує багато діалогів із різними персонажами. Наприклад, на початку звучить діалог матері з дитиною: «Мамочко, у тебе знову жар, заспокойся любя. Давай-но запалимо свічку, і пом'янемо усіх-усіх наших рідних. Давай, Доро, давай донечко... (стук у двері) Дивний, якийсь грім. Та то не грім, мамо. То до нас у двері стукають...» [3]. Їх переривають працівники АГПО, які прийшли проводити обшук. У цей момент слухач чує звуки перекидування речей, шурхіт розкиданих аркушів, звуки кроків по підлозі, завдяки цій звуковій «атмосфері» аудиторія може відчутти себе поряд із героями. У різних ситуаціях головна героїня постає в кардинально протилежних станах. У розмові з рідними вона слабка й любляча, а з тими, хто намагається нею керувати – стійка та сувора. Ми можемо зрозуміти це за зміною інтонації та підвищеним тоном. Акторка, яка озвучила Олену Пчілку, вміло володіє ораторським мистецтвом. Про біографічні відомості цієї письменниці розповідають оповідачі. Нотки веселощів додали діалоги між дітьми, які спілкувалися між собою біля дитячого майданчика.

Музика в радіофільмі «І правду, й боротьбу благословити» про життя і творчість української письменниці Олени Пчілки виконує кілька важливих функцій: створення атмосфери, підсилення ідейного та емоційного впливу, конкретизація образів, і підсилення художньої виразності.

У першій частині ми чуємо українські народні пісні, які створюють атмосферу сільського життя кінця XIX століття, серед яких такі фрагменти: «Чарувала мужа свого, чарувала мужа свого. Ще й чарує сина мого, ще й чарує сина мого...». В одному з монологів чуємо думку про актуальність пісень у той час: «Щодо пісень українських, то їх співали тоді в кожній хатині, а українське слово було рідною, притаманною стихією. Але з українською мовою починала боротьбу друга течія, московська» [3].

Літературну українську мову можна почути й у радіофільмі «З любові і муки» [2] – це трисерійний документальний серіал про життя і творчість українського письменника Григора Тютюнника. Художньо-документальний радіофільм починається із цитати письменника: «Ви мучайте когось іншого, а моє, що в мене є – спаліть!», яка лунає на фоні звуків вітру, що змінюється мелодією, яка викликає занепокоєння. Далі, коли починають розповідати про письменників, музичний супровід змінюється, тепер – це спокійна мелодія. Перший етап – дитинство. Ми чуємо звуки вулиці, дитячі крики й дзвінкий сміх, вони мають відновити

картину дитинства відомого письменника. Далі – часи голоду. У цій частині фільму звучать діалоги між персонажами: «Григорію... Тату, я по дорозі до школи забіг, ось трішки хлібу вам заніс. Грицю, спасибі синку, любий ти в мене ростеш. Давай же зробим так, ось, розломимо його навпіл. Оце тобі синку. А цю половинку ми ще розломимо навпіл. Для твого молодшого братика Григора, і для мене, ти згоден? Згоден тату. Ну от і добре» [2]. Нерідко можна почути монологи-роздуми самого Тютюнника. Серед них такий: «Я не бачив Григорія близько дев'яти років, і погано уявляв його. І ось поїзд підходить до Львівського вокзалу...(звук гальмівного шляху поїзда)... Він ще не зупинивсь, коли я побачив Григорія, у старенькому, кремовому макентоші, без капелюха, з висунутою, трохи набік скинутою головою...» [2].

Завдяки невербальним засобам слухач може слідкувати за тим, як змінюється сам Тютюнник. Спочатку веселий дзвінкий голос маленького хлопчика, який із часом змінюється на голос сильного і впевненого чоловіка. Далі, у розмовах із колегами, на творчих заходах ми чуємо грубий голос дорослого чоловіка, у якого кар'єра на піку. Так, в одному з діалогів він дозволив собі грубо відповісти: «Не піду я в твою партію... Чому?.. Твоя партія била мого батька!. Ну знаєш... Знаю!» [2].

Діалогами насичений і радіофільм «Над безоднею» [4]. Саме з діалогу між матір'ю і сином починається нарація про українського письменника Леоніда Кисельова: «Синку, Льончику... Мамо, я сон бачив... Страшний?.. Та ні, безодня хотіла мене проковтнути. Щось казала про чорний колір, білий, і червоний. І кликала мене, кликала... О Господи... Та не бійся, я втік. Злетів у небо й все... Ох ти мій розумничок...» [4]. Про біографічні факти ми дізнаємось із коментарів Бориса Ніколаєва: «Виходить, що перші співи, які він чув в житті – це були співи українською мовою»; Юрія Щербака: «Вони читали в голос з дітьми українські тексти, багато читали Шевченка, вони багато різних поезій українських знали» [4].

Під час підготовки радіофільму були знайдені та залучені до сценарію касетні записи голосу самого Леоніда Кисельова. У першій частині, приблизно на сьомій хвилині, слухач має змогу почути справжній голос молодого талановитого письменника: «Еще мальчишкой удивлялся дико. Раз все цари плохие, почему царя Петра, зовем Петром Великим. И в Ленинграде памятник ему. Зачем он нам, державный этот конник? Взорвать бы, чтоб копыта в небеса. Шевченко, говорят, односторонне отнесся. Нет, он правильно писал: «Це той перший, що розпинав нашу Україну». Не Петр, а те голодные, простые, в болоте основал Ленинград. За долгую историю России, ни одного хорошего царя...» [4]. Музичний

супровід у радіофільмі майже відсутній. Лише зрідка у деяких сценах можемо почути спокійну мелодію та романтичні пісні.

Отже, вербальні засоби в аналізованих радіофільмах представлені книжною українською літературною мовою. У кожному з них, ми маємо змогу почути багато фрагментів із творчості відомих письменників, що вплинули на розвиток української літератури. У більшості радіофільмів наявні діалоги, що допомагають відтворити реальну картину тогочасної дійсності. А доповненням слова є музичний супровід. Автори підбирали мелодії, що не заглушували б головний сценарій, а допомагали відтворити необхідну атмосферу, що б відповідала періоду, про який розповідається в радіофільмі. Невербальні засоби представлені особливостями голосу героїв озвучення, специфікою тембру, а також розстановкою інтонацій й наголосів.

Список використаних джерел

1. Вийшов новий радіосеріал про Сковороду. В головних ролях – Ада Роговцева та Сергій Жадан. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/205774/2022-12-08-vuyshov-novyy-radioserial-pro-skovorodu-u-golovnykh-rolyakh-ada-rogovtseva-ta-sergiy-zhadan/>
2. Радіофільм «З любові і муки...». URL: <http://www.nrcu.gov.ua/ur3/schedule/play-archive.html?periodItemID=3443086>
3. Радіофільм «І правду, й боротьбу благословити». URL: <http://nrcu.gov.ua/schedule/play-archive.html?periodItemID=3316826>
4. Радіофільм «Над безоднею». URL: <http://radio.suspilne.media/schedule/play-archive.html?periodItemID=3220530>
5. Радіофільм «Що ж свобода? Діалог із Григорієм Сковородою» (Частина 1). URL: <http://surl.li/svuhq>
6. Радіофільм «Що ж свобода? Діалог із Григорієм Сковородою» (Частина 2). URL: <http://surl.li/svuin>